ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/349624759

Kapsamlı Cinsellik Eğitimi ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyler

Article *in* International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR) · January 2021

DOI: 10.26450/jshsr.2299

CITATIONS
3

READS
2,914

10 authors, including:

Didem Güven
Istanbul Medipol University
33 PUBLICATIONS **64** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Didem Güven on 26 February 2021.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)
Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN:2459-1149

Article Type	Received / Makale Geliş	Published / Yayınlanma
Research Article	18.12.2020	25.02.2021

http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2299

Dr. Öğretim Üyesi Didem GÜVEN
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE

Citation: Güven, D. (2021). Kapsamlı Cinsellik Eğitimi ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyler. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8*(66), 284-300.

KAPSAMLI CİNSELLİK EĞİTİMİ VE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLER

ÖZET

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireylerin cinsellikleri, cinsel gelişimleri ve bu bireylere sunulması gereken kapsamlı cinsellik eğitimi çok yakın zamanlarda araştırılmaya başlanan ve detaylı incelenmesi gereken konular arasındandır. Bu nedenle bu çalışmayla OSB'li bireylere sunulan kapsamlı cinsellik eğitimi (KCE) hakkında detaylı bilgilere yer verilerek özel eğitim alanına ve OSB'li bireylerle çalışan tüm paydaşlara katkı sunulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda da bir derleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda bulgular, OSB'li bireylerin KCE gereksinimi ve bu eğitimde öğretilmesi gereken konular; OSB'li bireylere cinsellik becerileri öğretecek kişilere ilişkin karar verme ve bu becerileri seçme konusunda karar alma sürecinin işleyişi şeklinde ortaya çıkmış, bu bireylerin KCE almalarının temel hak olduğunu bir kez daha vurgulanmıştır. Ayrıca bu bireylerin ilgili eğitiminden anne babanın eşit sorumluluğu olduğunu, mahremiyet ve cinsellikle ilgili becerilerin öğretiminde özel eğitim öğretmeni başta olmak üzere diğer tüm uzmanlarla iş birliği yapılmasının önemli olduğu sonucu da ulaşılmıştır.
Anahtar Sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu, cinsel gelişim, kapsamlı cinsellik eğitimi, cinsellik.

COMPREHENSIVE SEXUALITY EDUCATION AND INDIVIDUALS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

ABSTRACT

The sexuality, sexual development and comprehensive sexuality education of individuals with autism spectrum disorder (ASD) are among the issues that have recently begun to be investigated and need to be explained in detail. For this reason, this study aims to contribute to the field of special education and all stakeholders working with ASD by providing detailed information about the comprehensive sexuality education (CSE) offered to individuals with ASD. In accordance with this aim, studies in the literature were reviewed. As the result of the research findings, the sexuality of individuals with ASD education topics that should be taught in this training and the need for individuals with ASD and sexuality of people who will teach the skills decision making in selecting the decision-making process emerged in the form of the functioning of these individuals. It has been concluded that parents have equal responsibility for the relevant education of these individuals, and that it is important to cooperate with all other experts, especially the special education teacher, in teaching skills related to privacy and sexuality.
Keywords: Autism spectrum disorder, sexual development, comprehensive sexuality education, sexuality

1. GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), sosyal iletişimde bozulmalar, ilgi ve etkinliklerde alışılagelmiş ve yineleyici davranışlarla karakterize edilmektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Tanımda belirtilen bu sorunlar, OSB'li bireyin yaşamında sosyal ilişkilerini, iletişimlerini, davranışlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Alanyazında OSB'li bireylerin belirtilen bu sorunlara yönelik oldukça kapsamlı ve çok boyutlu müdahalelerin ve eğitimlerin yapıldığı görülürken bu araştırmanın konusu olan bu bireylerin cinselikleriyle ilgili konulara yönelik müdahalelerin çok da fazla gerçekleşmediği anlaşılmaktadır (Chan & John, 2012; Konstantareas & Lunsky, 1997; Stokes & Kaur, 2005). Kellaher (2015), bu durumu 1980 yılı itibariyle OSB'li bireylerin DSM-III'de tanısının hayat boyu süren bir tanı olarak kabul edilmesiyle ilişkilendirmektedir. Kellaher, OSB, DSM III'den önce sadece bebeklik dönemiyle ilişkilendirildiği için ergenlik, cinsel gelişim ve daha birçok konu OSB tanısıyla bu nedenle

yanyana gelmediğini dolayısıyla çalışılmadığını da ifade etmektedir. Ancak cinsellik ve OSB araştırmaları günümüze doğru geldikçe artmasına rağmen alanyazın, zihin yetersizliği ve OSB'li bireylerin cinselliğiyle ilgili yapılan çalışmaları karşılaştırılmakta ve OSB'li bireylere nazaran zihin yetersizliği olan bireylerle daha çok cinsellik çalışmaları yapıldığı bildirilmektedir (Bambara & Bratlinger, 2002; Koller, 2000; Konstantareas & Lunsky, 1997). Gougeon (2013) belirtilen bu duruma daha detaylı pencereden bakarak OSB'li bireylerin, cinsellikle ilgili deneyimlerinin araştırılması konusunda eksiklikler olduğunu bildirmektedir. Ayrıca bu bireylerin cinselliğe ilişkin bilgi ve becerileri öğrenme gereksinimleri olmasına rağmen ne tür bir eğitim sağlanacağı ve eğitimin içeriğinin ne olacağı konusunda bir fikir birliği olmadığını da ifade edilmektedir. Andrews (2017)'de bu konudaki boşluğa bireyselleştirilmiş eğitim penceresinden bakarak değerlendirmiştir. Andrews, OSB'li bireyler için hazırlanan kapsamlı cinsellik eğitim programlarında ele alınmayan, bu bireylerin bireysel gereksinimleri olduğunu ifade ederek OSB'li bireylere nitelikli ve bireyselleştirilmiş cinsellik eğitimi verilmesinin önemi olduğuna vurgu yapılmıştır. Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere bu bireylerin cinselliklerinin araştırılması, cinsellikle ilgili gereksinimlerinin olduğunun kabul edilmesi, bu bireylerin bireysel gereksinimlerine göre kapsamlı cinsellik eğitim programlarının hazırlanması gerekmektedir.

2. İNSANIN DOĞASINDAKİ CİNSELLİK

Bireyin cinselliği genel olarak belirli cinsel davranışlara odaklanılarak yorumlanmakta ve bu nedenle yanlış algılanmaktadır (Haffner, 1995). Belirtilen bu durumun aksine bireyin cinselliği fiziksel, duygusal ve sosyal etkileşimleri kapsamakta, dolayısıyla cinselliğin basit ve kesin bir tanımı yapılamayacağını da düşündürmektedir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization [WHO], 2010) de cinselliği, insanların cinsiyetleri, toplumsal cinsiyetleri, cinsel kimlik ve yönelimleri, erotizm, sevgi ve üremeyi içeren, biyolojik, psikolojik, kültürel, ahlaki, sosyo-ekonomik ve dini temellerin birbirleriyle etkileşimi sonucu yaşanan temel bir boyut olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla cinsellik öğrenilen ve yaşam evreleri boyunca geliştirilebilen bazı bilgi, beceri ve tutumlardan oluşan bir kavramdır (Koller, 2000). Bu nedenle bireylerin cinsellikle ilgili gereksinim duydukları bilginin edinilmesi, cinsel becerilerin geliştirilmesi ve cinselliğe ilişkin tutum ve değerlerin kazandırılması bu eğitimin nitelikli bir şekilde sunulmasıyla mümkündür (URL1).

Alanyazında yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere cinsellik sadece seksten ibaret değildir, bu terim tutum, saygı, özsaygı, empati, değerler gibi insan olmanın birçok boyutunu içermektedir. Ayrıca yapılan açıklamalar cinselliği sadece biyolojik boyutuyla değerlendirmeyip değerler kapsamında değerlendirerek duygusal boyutuna da değinmektedir. Bu nedenle bu eğitimle genel olarak cinselliğe yönelik olumlu tutum ve davranışların kazandırması da amaçlamaktadır. Tüm bu farklı boyutlar bir araya geldiğinde kapsamlı cinsellik eğitimi (KCE) terimi karşımıza çıkmaktadır. Kısacası cinsellik eğitimi, cinselliğin biyolojik boyutunu temel alırken KCE, biyolojik boyuta ek olarak duygu, davranış, tutum ve değer boyutlarını da içine alan kapsamlı bir eğitim olarak bildirilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada da güncel terim olan kapsamlı cinsellik eğitimi ifadelerine yer verilmiştir.

3. OSB VE CİNSELLİK

OSB, bilindiği gibi dil edinimi, sosyal gelişimi ve davranışı etkileyen norögelişimsel bozukluktur (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). OSB tanımında belirtilen her bir alanda yaşanan güçlükler, cinsellikle ilgili duygularını uygun bir şekilde ifade edememesine neden olmakta ve cinselliklerinin toplum tarafından anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumda OSB'li bireylerin sosyal gelişiminde aksamalara ve sosyal güçlüklerle karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir (Travers & Tincani, 2010). Bu sosyal güçlükler, başkalarıyla sosyal ilişkiler kurma olasılığını azaltmaktadır. Başkalarıyla ilişkiler kuramama durumu flört gibi yakın ilişki kurmaya da yansımaktadır (Tarnai & Wolfe, 2008).

Tipik gelişen bireyler, günlük yaşantıları içindeki sosyal deneyimleriyle informal olarak da cinsellikle ilgili becerileri öğrenebilmektedirler (Realmuto & Ruble, 1999). Belirtilen bu sosyal deneyimler, aile ve arkadaş ortamlarında ve toplumsal alanlarda gözlemler yaparak, sohbet ederek yapılan çeşitli öğrenmeleri kapsamaktadır (Suris, Resnick, Cassuto & Blum, 1996). Ancak OSB'li bireyler tipik gelişen akranları gibi belirtilen doğal ortamlardaki sosyal deneyimlerle gözleyerek informal olarak öğrenememektedirler (Gougeon, 2013). Doğal ortamlarda, gözleyerek öğrenememeleri bireyin tipik gelişen akranlarıyla benzer sohbetleri yapamamalarıyla sonuçlanmakta ve iletişim kuramadıkları için

yalnızlaştırmasına neden olabilmektedir. Böylesi bir durum da OSB'li bireyin tipik gelişen akranları tarafından yalnız kalma isteği olarak da yorumlanabilmektedir (Stokes & Kaur, 2005; Tarnai & Wolfe, 2008; Tullis & Zangrillo, 2013). Özellikle ergenliğe geçiş döneminde akran grubuna ait olma duygusu kritiktir. Benzer davranışlar üç yaş civarı görünse de bu duygu ergenlikte farklı bir boyut kazanmaktadır. Sullivan (1953), bu durumu ön ergenlik yıllarının gelişimsel bir parçası olmasından kaynakladığını ifade etmektedir. Akran grubuna ait olma dolayısıyla akranlarla yakınlık kurma, kimlik gelişiminin temelidir ve kimlik, ergenlik döneminin sonuna kadar tam olarak gelişmez. Bu nedenle bu dönemde aidiyet duygusu kritik öneme sahiptir. Bu dönemde gruba ait olma duygusu geliştikçe de OSB'li olan ve tipik gelişen bireyler arasındaki farklılıklar daha belirgin hale gelmektedir. Bu dönemde bir gruba ait olamama gerçeğiyle yüzleşen OSB'li birey daha da yalnızlaşmakta, depresyonla karşı karşıya karşıyla kalabilmektedir (Koller, 2000). Oysaki araştırmalar, OSB'li bireylerin diğer insanlarla sosyal ilişki ve iletişim kurmak isteğini bildirmektedir (Ousley & Mesibov, 1991). OSB'li bireylerin belirtilen sosyal beceri eksiklikleri ve doğal ortamlarda tipik gelişen akranları gibi öğrenememeleri, bu bireylerin cinsellik algılarının çevre tarafından yanlış yorumlanmasına neden olabilmektedir. Örneğin, OSB'li bireyler, zaman zaman hoşlandıkları kişiye doğrudan dokunabilir, sarılabilir ya da öpmek isteyebilirler. Bu davranışlar, toplumda cinsel saldırı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum onların kendini kontrol etme becerisine sahip olamamalarının yanı sıra hangi durumda nasıl davranış sergilemeleri gerektiğinin anlayamamamalarından veya muhakeme etme becerisine sahip olamamalarından kaynaklanabilmektedir (Motavalli-Mukaddes, 2014). Başka bir ifadeyle OSB'li bireyler, yaşadıkları sosyal sınırlılıklarının doğası gereği diğer konularda olduğu gibi cinsellikle ilgili kavramları da kendiliğinden öğrenememekte ve cinsellik eğitimine önemli ölçüde ihtiyaç duymaktadırlar (Tarnai & Wolfe, 2008; Tullis & Zangrillo, 2013). Bu derleme çalışması, OSB'li bireylere yönelik KCE konusundaki bilimsel çalışmalara ulaşılarak gerçekleştirilmiştir. Bu derleme çalışmasıyla amaç OSB'li bireylerle kapsamlı cinsellik eğitiminde çalışılan konulara yönelik detaylı bilgi veren, eğitimcilere, araştırmacı, uzman ve ailelere kısacası tüm paydaşlara aynı anda ulaşan ve detaylı bilgi vermektir. Bu nedenle alanyazında OSB'li bireylere yönelik KCE konulu çalışmalara ulaşılarak çalışılan konu başlıkları ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve tüm sorumluluk sahibi paydaşlara bu konuda öğretim sürecinde yapmaları gerekenler ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Bu çalışmayla OSB'li bireylerin cinsellik eğitimi gibi oldukça hassas ve kritik kabul edilebilecek bir konu hakkında paydaşların bilgisini artırması adına ilgili araştırmalardan yola çıkarak anlaşılır bilgiler sunulması hedeflenmektedir. Genel olarak alanyazında OSB'li bireylerin kapsamlı cinsellik eğitimine ilişkin bir çalışmalarda boşluk olmasında hareketle böyle bir bilgilendirici ve rehber niteliğinde çalışmanın hazırlanmasına gereksinim duyulmuştur.

4. YÖNTEM

Bu çalışma doküman analizi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek adına kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden biridir (URL 4). Bu yöntem, sistematik bir şekilde basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemektedir. Doküman analizindeki amaç araştırılan konu hakkında bir anlam çıkarmak, anlayış oluşturmak ve amprik bilgi geliştirmek için verilerin incelenerek yorumlanmasını yapmaktır (Corbin & Strauss, 2008). OSB'li bireyler ve kapsamlı cinsellik eğitimine ilişkin detaylı bilgi veren çalışmalara ulaşmak adına böyle bir yöntemin kullanılmasına karar verilmiştir.

5. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma amacına bağlı olarak önce yönteme karar verilmiş ve sonrasında da dökümanlara ulaşılmadan önce bazı araştırma ölçütleri belirlenmiştir. Araştırmanın kapsamına dâhil edilecek çalışmalarda şu ölçütler göz önüne alınmıştır: a) Sadece OSB olan bireylere yönelik olması, b) Araştırma çalışmalarında ziyade derleme ve ilgili konuda detaylı bilgi veren çalışmalardan oluşması, c) KCE'ye yönelik yapılmış olmasıdır. Bu araştırmada, OSB'li bireylere yönelik yapılan KCE sürecini detaylarıyla ve geçirdiği değişimi daha iyi anlamak adına tüm çalışmalara ulaşılması hedeflendiği için araştırmalarda herhangi bir tarih aralığına yer verilmemiştir. Ölçütleri sağlayan makalelere ulaşmak adına Proquest, Web of Science, Academic Search Complate (ASC), Education Resource Information Center (ERIC) ve Education Source veri tabanlarında belirlenen anahtar sözcüklerle aramalar gerçekleştirilmiştir. Bu veri tabanlarında İngilizce ve Türkçe OSB ile cinsel eğitim, OSB ile cinsellik ve/veya eğitimi, OSB ile

kapsamlı cinsellik ve/veya eğitimi ile OSB ve cinsel sağlık eğitimi kelimeleriyle taramalar yapılarak toplam 410 makaleye ulaşılmıştır. Arama ölçütlerine uygun bir şekilde incelendikten sonra 73 zihin yetersizliğinin de dâhil olduğu çalışma olduğu anlaşılarak elenmiştir. 105 çalışmanın ise deneysel ve yarı deneysel çalışma olması, 87 çalışmanın nitel araştırma yöntemlerini içermesi ve 102 çalışma da ailelerle yapılması nedeniyle elenmiştir. Geriye kalan 43 çalışma araştırmaya dâhil edilmiştir.

6. VERİ ANALİZİ

OSB'li bireylere sunulan kapsamlı cinsellik eğitimine yönelik yapılan analiz sürecinde, 5N 1K sorularından yola çıkılarak kategoriler oluşturulmuş ve araştırmalar OSB'li bireylerin kapsamlı cinsellik eğitimi gereksinimi, OSB'li bireylere kim/ler, niçin kapsamlı cinsellik eğitimi vermeli, ne öğretmeli, nasıl öğretmeli ve ne zaman kategorileri bu sorular çerçevesinde doğmuştur. Belirtilen kategorilere göre analiz edilen bulgular ise sayısal bilgiden ziyade betimsel ifade edilmiştir. İncelenen çalışmalardan ortaya çıkan bulgular bu temel kategorilerde şu şekilde yer almıştır a) Niçin sorusuna karşılık, *OSB'li bireylerin cinsellik eğitimine gereksinim duyma nedenini,* b) Ne sorusuna karşılık, *bu bireylere cinsellik eğitiminde kapsamında hangi davranışları öğretileceğini,* c) Nasıl sorusuna karşılık, *OSB'li bireyler için cinsellikle ilgili becerileri seçme konusunda karar alma sürecinin işleyişini,* d) Kim sorusuna karşılık, *OSB'li bireylere cinsellik becerilerini öğretecek kişilere ilişkin karar verme süreci* göstermektedir. e) Ne zaman sorusuna karşılık, bu eğitiminde bireyin gelişim özellikleriyle ilgili olması nedeniyle ayrı bir başlık içermeden oluşturulan kategorilerin içinde detaylı şekilde açıklanmıştır.

7. BULGULAR

Bu çalışmaya dâhil edilen araştırmalardan elde edilen veriler analiz edildiğinde bulgular, a) OSB'li bireylerin kapsamlı cinsellik eğitimi gereksinimi, b) OSB'li bireylere kapsamlı cinsellik eğitiminde öğretilmesi gereken konular, c) OSB'li bireyler için cinsellikle ilgili becerileri seçme konusunda karar alma sürecinin işleyişi, d) OSB'li bireylere cinsellik becerilerini öğretecek kişilere ilişkin karar verme süreci olarak dört tema olarak ortaya çıkmıştır. Bu temalara bağlı oluşan alt temalar da italik yazıyla yan başlık olarak sunulmuştur.

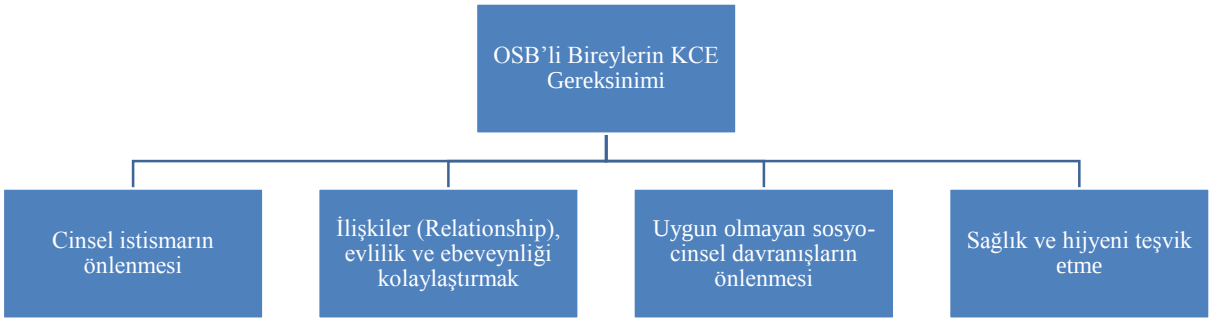
Sekil 1. OSB ve KCE

7.1. OSB'li Bireylerin Kapsamlı Cinsellik Eğitimi Gereksinimi

Bu başlık altındaki bulgular, Amerika Cinsellik Bilgi ve Eğitim Konseyi (Sexuality Information and Education Council of United States, [SIECUS]) tarafından 2004 yılında geliştirilen yetersizliği olan bireyler öğretilecek başlıkların kritik konu başlıklarına göre belirlenmiştir. SIECUS'un kişisel beceriler başlığının kritik konusu olan cinsel istismarın önlenmesi, ilişkiler başlığının kritik konusu ilişkiler (Relationships), evlilik ve ebeveynliği kolaylaştırmak, cinsel ilişki başlığının kritik konusu uygun olmayan sosyo-cinsel davranışların önleme, cinsel sağlık başlığının kritik konusu *sağlık* ve hijyeni teşvik etme konuları detaylı olarak betimlenerek italik yan başlıklar şeklinde sunulmuştur.

Sekil 2. OSB'li Bireylerin KCE Gereksinimi

Cinsel istismarın önlenmesi: OSB'li bireyler, duygusal, fiziksel ve cinsel istismar konusunda risk altında olan bireylerdir (Chan & John, 2012; Hibbard & Desch, 2007). Alanyazın, OSB bireylerin tipik gelişen bireylere göre iki kat fazla cinsel istismar riskiyle karşı karşıya kaldıklarını bildirmektedir (Jaudes & Mackey-Bilaver, 2008). İstismar riski temelde belirtilen iki nedenle ilişkilendirilmektedir. OSB'li bireyler, a) Cinsel istismara maruz kaldıklarında yaşadıkları iletişim güçlükleri nedeniyle ailelerine, uzmanlara ya da kolluk kuvvetlerine bu durumu bildirememektedirler (Bruder & Kroese, 2005; Mansell, Sobsey, Wilgosh, & Zawallich, 1996; Wissink, van Vugt, Moonnen & Stams, 2014). İstismara maruz kalmanın olağanüstü bir durumun ötesinde bir saldırı olduğunu anlayamamakta, bazı durumlarda cinsel istismarı fark edememektedirler. b) Bu bireyler, kendilerini koruyacak becerilere (Örneğin, iyi kötü dokunmayı ayırt etme) sahip değillerdir. OSB'li bireylerin cinsel istismara maruz kalmaları, onlarda psikolojik ve fiziksel hasarlar oluşturabilmekte bu hasarlar bireyin eğitsel, davranışsal ve iletişimsel süreçlerinin daha da olumsuz etkilenmesine yol açabilmektedir (Yıldız, 2019). Yaşanan bu sorunlar, toplumda OSB'li bireyleri cinsel suçlu olarak gösterilmesine neden olmaktadır (Brown-Lavoie, Viecili & Weiss, 2014). OSB'li bireylerin KCE'sinde istismardan korunma becerilerinin yer alması, bu bireylerde cinsellikle ilgili farkındalığı oluşturma adına fayda sunmaktadır. Bu eğitim, bireylerin kötü niyetli kişilerden uzaklaşmasını sağladığı için önleyici bir müdahale programı olma özelliği de taşımaktadır. Ayrıca olası bir istismarda bireyin, durumu fark ederek bildirmesini de kolaylaşmaktadır (Chan & John, 2012). Bu öğretim sürecinde alanyazında belirtilen yöntemlerle öğretilmesi cinsel istismardan korunma becerisinin öğretimini de kolaylaştırmaktadır. Uzmanlar, OSB'li bireylere farklı yöntemlerle cinsel istismardan korunma becerilerini öğretmektedirler. Bu yöntemlerin başında sosyal öykü, çocuk ebeveyn sohbetleri (Parents child nights), "Hayır! Kaç! Söyle! Modeli gelmektedir (Egemo-Helm vd., 2007; İlker, 2019).

İlişkiler (Relationships), evlilik ve ebeveynliği kolaylaştırmak: OSB'li bireyler, sosyal ve iletişim becerilerini tipik gelişen bireyler gibi nitelikli bir şekilde sergileyemedikleri için ilişki yaşama (Relationships) konusunda sınırlılık gösterirler (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Ancak bu sınırlıklar bireyin romantik ilişkiler, evlilik, sevgililikte rızaya dayanan cinsellik gibi konulardan uzak kalmasına neden olmamalıdır. Çünkü romantik ilişkiler, evlilik, sevgililikte rızaya dayanan cinsellik hatta yaşanan romantik ilişki sonrasında hamilelik ve çocuk sahibi olma gibi konular, tüm bireylerin hakkı olduğu gibi OSB'li bireylerin de hakkıdır ancak buna rağmen konular genellikle göz ardı edilen haklar olarak ifade edilmektedir (Travers & Tincani, 2010). Aunos ve Feldman (2002) çalışmalarında, belirtilen konulara değinerek, hafif düzeyde zihinsel yetersizlik gösteren OSB'li bireylerin çoğunluğunun evlenme ve çocuk sahibi olma istekleri olduğunu bildirmişlerdir. Farklı bir çalışmada bir grup aile çocuklarının evlenmesi, çocuk sahibi olması gibi konuların en son akıllarına gelen (Ivey, 2004) konular arasında olduğunu ifade etmişerdir. Ballan'in (2012) araştırmasında ise aileler, belirtilen konulara ilişkin çocuklarından herhangi bir beklentilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Travers ve Tincani (2010), bu konuya ilişkin hak temelli bir bakış açısıyla şu açıklamada bulunmaktadırlar: "*Bilişsel kapasitesi yeterli/uygun olan OSB'li bir birey kendi cinselliğini öğrenmekten veya karşılıklı rızaya dayalı, duygusal olarak anlamlı romantik ve cinsel ilişkilere girmekten alıkonmamalıdır.*" Alanyazın da bu bilgiyi desteklemekte ve OSB'li bireylerin aile ve okul gibi güvenilir kişilerden daha fazla cinsellik ve ilişki eğitimine ihtiyacını olduğunu bildirmekle birlikte bu konulara ilişkin bir cinsellik eğitim programı hazırlanmasını da önerilmektedir (Holmes, Himle & Strassberg, 2016).

Konuya ilişkin alanyazında bu açıklamayı detaylı bir şekilde açıklayan farklı bilgilere yer verildiği de görülmüştür. Travers ve Tincani (2010)'a göre bireylerin otizmden etkilenme düzeyleri ve bilişsel kapasiteleri cinsellikle ilgili konuları işlevsel bir biçimde öğrenmeleri üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin, OSB'li bireylerin sınırlı bilişsel kapasiteleri belli cinsel davranışları sergilemesine engel olabilmekte ve bu yetersizlik ebeveyn olarak bir çocuğa bakabilmek için gereksinim duyulan sorumluluklarını yerine getirememesine neden olabilmektedir. Bilişsel kapasitelerinde belirgin sınırlılık olan bu bireylerin a) Rızayla cinsellik yaşamasını olanak sağlayan davranışlardan, b) Bebek sahibi olmasına neden olan cinsel davranışlardan (Romantik ilişkiler, evlilik, çocuk sahibi olma gibi) vazgeçirilmesi önerilmektedir. Ayrıca iki kişinin rıza gösterebildiği ve bir çocuğa bakabilme konularında bilişsel açıdan yeterliliği olduğu anlaşılıyorsa bu konularda gerekli destekler ve cinsellik eğitimi sunulması da önerilmektedir (Travers & Tincani,2010). Ruble ve Dalrymype (1993), sözel yetenekleri daha yüksek olan OSB'li bireylerin belirtilen konularda aldıkları bu eğitiminden fayda sağlama olasılıklarının daha yüksek olduğunu ifade ederek yukarıdaki açıklamaları desteklemektedirler.

Bu başlık çerçevesinde belirtilmesi gereken bir diğer konu LGBTİ+'li OSB'lilere ilişkindir. Araştırmalar, bu bireylere de mutlaka KCE'nin verilmesi gerektiğini ve bunun bir hak olduğunu ifade etmektedir. Bu gruptaki bireylere özellikle güvenli seks ve korunmadan cinsel ilişkiye girmenin olası sonuçları için ilgili eğitimin verilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Travers & Tincani, 2010). Özetle alanyazına bakıldığında ülkelerin kendi kültürleri doğrultusunda geliştirdiği programların içinde bu bireylere de güvenlik seks konusunda eğitim verildiği anlaşılmaktadır (Ailey, Marks, Chips & Hahn, 2003; Hayashi, Arakida & Ohashi, 2011; İlker, 2019).

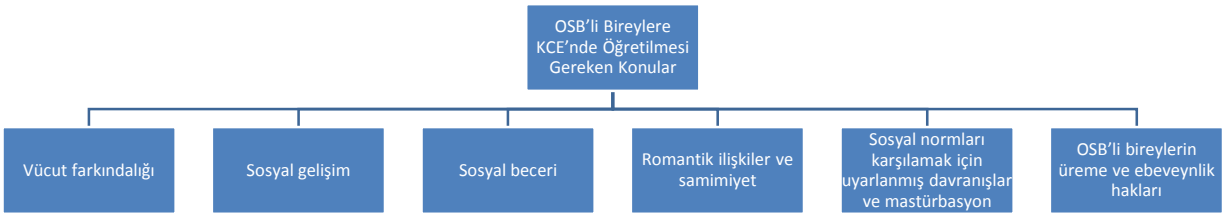
Uygun olmayan sosyo-cinsel davranışların önleme: Ballan (2012), yaptığı çalışmada ailelerin cinsellik ve cinsellikle ilişkili konularda genel olarak "güvenlik" ve "sosyal kabul" konularına odaklandıklarını bildirmiştir. Çalışmalar incelendiğinde, OSB'li bireylere ilişkin aşırı ve/veya toplum içinde mastürbasyon yapma, başka insanların bedenine, cinsel organına dokunma ya da başka insanların bedenine dokunarak mastürbasyon yapma gibi uygun olmayan sosyo-cinsel davranışların olduğu görülmüştür (Chesterman & Rutter, 1993; Kohn, Tarek, Ratzoni & Apter, 1998; Koller, 2000). Ayrıca bu davranışların ergenlikle birlikte çeşitlendiği de belirtilmiştir (Motavalli-Mukaddes, 2014). Uygun olmayan sosyo-cinsel davranışlar, cinsiyete göre de farklı şekillerde sergilenebilmektedir. Örneğin, OSB'li kadınlar, OSB'li erkeklerden iki kat fazla romantik ilişkiye yatkınlıkları olmakla birlikte daha fazla cinsel kaygı ve problemler göstermektedirler. OSB'li erkeklerse kadınlara nazaran daha çok cinsel isteklerinin olduğu ve daha çok mastürbasyon yaptıkları beyan etmektediler (Byers, Nichols & Voger, 2013). Araştırmalar, OSB'li ergen ve yetişkinler, uygun romantik ve cinsel ilişkilerin nasıl başlayacağı ve sürdürüleceğinin farkedemediklerini ve bu nedenle başka insanların bedenine, cinsel organına dokunma gibi uygunsuz davranışları sergileme olasıklarının arttırdığını bildirmektedir. Belirtilen bu durumların önüne geçmek adına KCE verilmesini önerilmektedir (Ray, Marks & Bray-Garretson, 2004). Ayrıca alanyazın, uygunsuz sosyo-cinsel davranışların önüne geçebilmek için de sosyal beceri öğretimlerine yer verilmesini önermektedir. Örneğin; ebeveynler, OSB'li çocuklarına mastürbasyon öğretirken görsel (Dergi, video, resim gibi) destek sağlaması, mastürbasyonu nerede, nasıl yapmaları gerektiğini anlatması ve bu konuda cezacı dilden uzak yaklaşımlara yer vermesi önerilmektedir (Akmanoğlu & Tekin Ersan, 2012; Motavalli-Mukaddes, 2014). İzleyen başlıklarda bu konuya ilişkin bilgi detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

Sağlık ve hijyeni teşvik etme: OSB'li bireylere sadece cinsel istismarın önlenmesi ve bildirmeleri, evliliklerini desteklemek, ebeveynlik haklarının korunması veya uygun sosyo-cinsel becerilerinin desteklenmesi adına KCE verilmemelidir (Travers & Tincani, 2010). Bu eğitim, sağlık ve hijyen, hastalık önleme (HIV/AIDS gibi) ve doğum kontrolünü teşvik etmek için de gereklidir. Kötü sağlık ve hijyen, fiziksel ağrılar, hastalık ve hatta ölümle sonuçlanabilmektedir. Uygun sağlık ve hijyen, fiziksel refah duygusunu ve artan özgüveni sağlamaktadır. Bu nedenle fiziksel refahı arttırmak ve yaşam boyu sağlığı iyileştirmek için her durumda sürdürülebilir KCE verilmesi gereklidir (Travers & Tincani, 2010). Bu başlıklardaki eğitimlerin SIECUS'da (2004) detaylı bir şekilde belirtilmektedir. Alanyazın incelendiğinde Aile Eğitim Programı, Cinsel Eğitim Programı gibi kapsayıcı programların da geliştirildiği görülmektedir (İlker, 2019).

7.2. OSB'li Bireylere Kapsamlı Cinsellik Eğitiminde Öğretilmesi Gereken Konular

KCE, bir program olarak planlanmalı, hangi konuların öğretileceği önceden belirlenmelidir. Bu bağlamda, eğitim verilirken ele alınması gereken genel konuların başında anatomi, kişisel bakım, sağlık bilgisi, vücudu tanıma, özel bölgelerin adlandırılması, olgunlaşma ve bedensel değişiklikler gibi konular gelmektedir. Ayrıca cinsiyetler arasındaki farklılıkları anlama, cinsel kimlik, cinsel gelişim, mahremiyet, arkadaşlık, flört etme, ikili ilişkiler, ergenlik, menstrüasyon, mastürbasyon, cinsel ilişkiden kaçınma ve cinsel ilişkiyi reddetme, güvenli cinsel ilişki, kondom kullanımı, doğum kontrolü konuları da KCE konuları arasında yerini almaktadır. Bu konuların yanı sıra üreme, gebelik, evlilik, ebeveynlik, testis anomalileri, meme kanseri, Pap (Smear) testi, HIV/AIDS ve cinsel yolla bulaşan diğer hastalık konuları da karşımıza çıkmaktadır. KCE'de ek olarak "iyi" ve "kötü" dokunma, güvenlik becerileri, cinsel istismar ve tecavüz, iletişim kurma, özel ve toplumsal alanda sergilenmesi gereken davranışlar, sosyal beceri öğretimi de olduğu belirtilmektedir (İlker, 2019; Koller, 2000). Doğru olan bu eğitimine erken yaşta vücut farkındalığı ve sosyal beceri öğretimiyle başlanmasıdır. Süreçte bireyin olgunlaşmasıyla birlikte öğretimlere dostluk, romantik ilişkiler, flört, uygun cinsel davranış, ikili ilişkiler, uzun süreli ilişkiler kurma ve sürdürmeyle devam etmelidir (Hill, 2018). Bu başlıkta bulunan bilgiler, Hill'in (2018) belirttiği gruplamaya göre aktarılmıştır.

Şekil 3. OSB'li Bireylere KCE'de Öğretilmesi Gereken Konular

Vücut farkındalığı: OSB'li bireye vücuduyla ilgili bireyselleştirilmiş eğitim verilmesi, bu eğitiminin temelini oluşturmaktadır (Çulhaoğlu, 2019; Hellemans, Colson, Verbraeken, Vermeiren & Deboutte, 2007). OSB'li çocuklar, dil edinimine ilişkin yaşadıkları yetersizlikler nedeniyle vücut bölümleri ve işlevleri hakkında farkındalığa sahip olamayabilir. Bu nedenle OSB'li küçük çocuklara tüm vücut bölümleri öğretilmelidir. Ayrıca Solomon, Pantallone ve Faja (2019), bu çocukların olası cinsel sömürüye karşın korunmaları adına öncelikle a) Özel vücut bölümleri hakkında bilgi sahibi olmakla, b) İyi ve kötü dokunma, c) Cinsel istismarı kime, ne zaman ve nasıl bildireceği konularının öğretilmesini önermektedir. OSB'li bireylere yaşam döngüsünün uygun süreçlerinde vücut işlevleri hakkında da bilgi verilmelidir. Örneğin, aileler ergenlik öncesinde çocuklarına menstürasyon ve ejakulasyon olgusu anlatmalıdırlar. OSB'li bireylere kendi bedenlerinde cinsellikle ilgili muayeneleri (Örneğin, kendisinin evde meme muayenesini düzenli yapması) nasıl yapması gerektiği de vücut farkındalığı kapsamında öğretilmelidir. Sadece kendini muayenesinin yetmeyeceği hekim tarafından cinsellikle ilgili düzenli muayenelerin gerekliliği de öğretilmelidir (Örneğin, Pap testinin yaptırması). Alanyazında belirtilen cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi de cinsellik eğitimine mutlaka dâhil edilmelidir. Güvenli seks (Kondom kullanımı gibi) ve tıbbi tedaviye ihtiyaç olduğunu gösteren semptomların öğretimine özellikle yer verilmelidir. Ancak dil becerisindeki sınırlılıklar, OSB'li ergenler ve yetişkinlerin sağlıkla ilgili cinsellik ihtiyaçlarını belirleme ve sürece dâhil olmalarını engelleyebileceği unutulmamalıdır ve öğretime ilişkin bu konu göz önünde bulundurularak gerekli öğretimsel düzenlemelere yer verilmelidir (Travers & Tincani, 2010).

Sosyal gelişim: OSB'li bireyler için sosyal beceri eksikliği özellikle samimi ilişkiler ve cinsellik alanında önemli role sahiptir. Bu bireyler, genel olarak sosyal ilişki başlatma, samimi ya da karşılıklı ilişkiler sürdürme gibi alanlarda sosyal etkileşim bozukluğu göstermektedir (Tarnai & Wolfe, 2008). Cinsellik doğrudan insan ilişkileriyle ilgili olduğundan, sosyal ve ilişki becerilerini öğretmek zorunludur. Ayrıca erken dönemde ilişki becerilerinin öğretim bireyselleştirilmiş eğitim planı (BEP) geliştirme ekibinin sorumluluğundadır (Travers & Tincani, 2010).

Sosyal beceri: OSB'li bireylerin temel eksikliğidir ve bireyin gereksinimleri göre sosyal beceri öğretimi sunulmalıdır (Koller, 2000; Tarnai & Wolfe, 2008). Önemli olan erken yaşta bireyin bu becerileri

kazanmasıdır. Bu doğrultuda BEP ekibi, bireyin gereksinimi, gelişim özellikleri, yaş, öğretilmesi gereken beceriler üzerine odaklanarak öğretilecek sosyal becerilere karar vermelidir. Örneğin, küçük yaşta sıraya girme, selamlaşma, göz teması ve oyun becerileri gibi sosyal beceriler öğretilirken; yetişkin ve ergen OSB'lilere ortak ilgi alanlarını başkalarıyla paylaşmak, sevgi ve samimiyetle ilgili kavramlar, duygu ifade etmenin ve stresi azaltmanın uygun yolları, nasıl uygun bir şekilde karşısındaki kişiyi reddedeceği öğretilebilir (Solomon, Pantallone & Faja, 2019).

Romantik ilişkiler ve samimiyet: OSB'li bireyler zihin kuramı açığından kaynaklı başkalarının eylemlerini, duygularını ve niyetlerini anlamama gibi bu bireylere özgü davranışlar sergileyebilir (URL 3). OSB'li ergenler ve genç yetişkinler romantik ilişkiler kurmaya çalıştıkça zihin kuramıyla ilişkilendirilen zorluklar ve olumsuz deneyimler özellikle sorun olarak karşılarına çıkabilmektedir. Örneğin, Asperger Sendromlu genç bir adam, bir kadınla flört etmek ve sevgili olmak adına buluşup görüşmek isteyebilir. Bu buluşmada genç adam görünüşte kendisine karşı sergilenen bariz ilgisizlik ipuçlarını anlamayabilir, karşısındaki kişinin vücut dilini çözemeyebilir (Karşısındaki kişinin aramalarına geri dönmemesi ya da ona planım var demesi gibi) (Solomon, Pantallone & Faja, 2019). Bunun sonucu romantik veya cinsel bakış açıları da uygunsuz bir şekilde devam edebilir. Bu durum, OSB'li bireylerin depresyonunu ve yalnızlığını giderek artırabilir (Müller, Schuler & Yates, 2008). Dolayısıyla OSB'li ergenlere romantik bir ilişkinin inceliklerini öğretmek oldukça önemlidir. Bireye bu konuda bireyselleştirilmiş bir program hazırlanmalı ve içeriğinde romantik ilişkiler, buluşma, uygun fiziksel sınırlar, dinleme becerileri, rızaya dayalı cinsel birliktelikleri anlama ve bu ilişkilere uygun şekilde nasıl başlanacağı yer almalıdır (Tarnai & Wolfe, 2008; Travers & Tincani, 2010). Alanyazın incelendiğinde geliştirilen "Flört Etme Becerileri Programı" karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Rowe ve Wright (2017) tarafından geliştirilen bir eğitim modeli karşımıza çıkmaktadır. Bu eğitim modelinde SIECUS (2004)'un içeriğinde olan başlıklara ve öğrenci gereksinimlerine göre bireysel bir KCE programı tasarlanması önerilmektedir.

Sosyal normları karşılamak için uyarlanmış davranışlar ve mastürbasyon: Kendini uyarma davranışlarını doğası nedeniyle değiştirmek oldukça zordur. Bu özellikle mastürbasyon için bilinen bir doğrudur, çünkü mastürbasyon insanın doğasında vardır (Walsh, 2000).

OSB'li bireyler söz konusu olduğunda birçok ebeveyn toplumsal alanda çocuklarının kendilerinin ya da başkalarının bedenine uygunsuz şekilde dokunma, cinsel organına dokunma ya da mastürbasyon gibi davranışı sergilediklerini bildirmektedir (Motavalli- Mukaddes, 2014; Kellaher, 2015; Koller, 2000). Özellikle ergenlik döneminde OSB'li erkek ergenlerin sergiledikleri uygun olmayan sosyo-cinsel davranışlar arasında toplumsal alanda mastürbasyon yapma ya da aşırı mastürbasyon yapma bildirilmektedir. Bunun gerekçesi ise bu bireylerin ergenlikte cinsel gerginliği farklı şekilde atamaması, cinsel olarak rahatlamanın tek yolunun masturbasyon yapma olabileceği ve sosyal uygunsuzluğu fark edememeleri ve dürtü sorunu olarak açıklanmaktadır. Bu sorun aslında doğru, uygun ve güvenli olmayan yer ve zamanda bu davranışın sergilenmesinden kaynaklanmaktadır (Dewinter, Vermeiren, Vanwesenbeeck, Lobbestaeil & VanNieuwenhuizen, 2015; Koller, 2000; Walsh, 2000). Bu nedenle alanyazın, OSB'li bireylere mastürbasyon becerisini öğretmeyi desteklemektedir (Koller, 2000; Motavalli-Mukaddes, 2014). Bu tür davranışların, sosyal normlarla uygun bir şekilde sergilenmesinin öğretilmesi ve ilgili davranış değişikliğinin sağlanması adına önemlidir (Dekker Van Der Vegt & Visser, 2015). Bu bireylere doğru yer (Örneğin, odasında ya da banyo da bu davranışı yapacağı) ve zamanda (Örneğin tek başına kaldığı zamanlarda yapması gerektiği) mastürbasyon yapmayı öğretmek ve teşvik etmek için bireysel bir cinsellik eğitim programın hazırlanması önerilmektedir (Dekker, Van Der Vegt & Visser 2015; Travers & Tincani, 2010). Bu program hazırlanırken belirtilmesi gereken bu eğitimin öğretmen yönlendirmesiyle anne baba tarafından verilmesi gerektiğidir. Özetlemek gerekirse, mastürbasyonla ilgili damgalama ve yanılgılar toplumda yaygın olarak bildirilmektedir (Dewinter vd. 2015). Andrews (2017) da çalışmasında mastürbasyonu da kapsayan uygun olmayan cinsel davranışların, cinsel sapkınlıktan ziyade sosyal ve duygusal anlamda olgunlaşmamadan kaynakladığını ifade etmiştir. Söz konusu OSB'li bireyler olduğunda bu bireylerin mastürbasyon yapmasından vazgeçirilmesine ilişkin genel bir görüş de hakimdir (Travers & Tincani, 2010). Ancak sosyal normları

karşılamak için cinsel davranışların değiştirilmesi ve bu bireylerin topluma tam katılımı ve sosyal kabulü için matürbasyon öğretiminin yapılması gerekmektedir (Kellaher, 2015; Ward & Bosek, 2002).

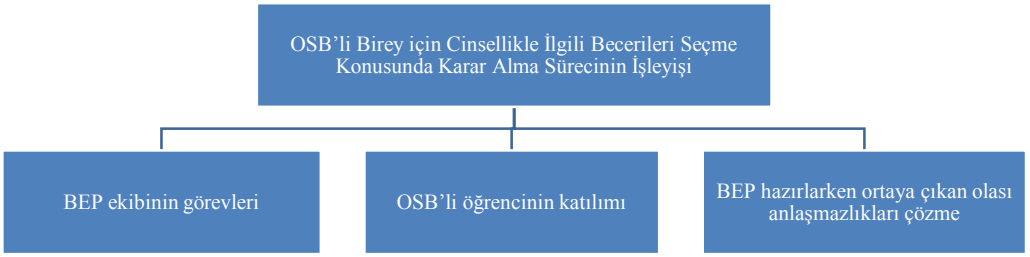
OSB'li bireylerin üreme ve ebeveynlik hakları: Önceki bölümde belirtildiği gibi her bireyin cinselliği yaşama, üreme ve ebeveyn olma, istenmeyen gebeliği sonlandırma hakkı vardır. Bu yasalarla koruma altına alınmıştır. Belirtilen bu konular hakkında OSB'li bireylerin üreme, ebeveyn olma ve istenmeyen gebeliği sonlandırması konularında bilgi alma hakkı vardır. Tüm bu bilgileri de uzman sağlık çalışanından almalıdır.

Örneğin, OSB'li bireyler hamileliği istemediği takdirde kontrasepsiyon (Rahim içi araçlar, doğum kontrol hapları ya da kondom kullanma gibi farklı kontrasepsiyon yöntemleriyle istenmeyen gebeliği engellenmesi) hakkında bilgi edinme hakkına sahiptirler. Aynı zamanda birey, mevcut kontrasepsiyon türleri hakkında bilgi edinme ve kontraseptiflerle ilgili karar verme sürecinin de bir parçası olma hakkına da sahiptir. Belirtilen bu durumların bazılarında, gebe kalma olasılığı azalırken veya gebeliğin ortadan kaldırılması sürecinde sağlığı korumak amaçlanmakta hatta üreme organları üzerinde cerrahi müdahaleyi de gerektirmektedir. Örneğin, rahim veya yumurtalık kanseri olan bir kadının hayatını korumak için histerektomi gerektirebilir. Erkekler için de benzer tıbbi durumlar söz konusudur. Örneğin; testis kanserinde, testislerin alınmasını gerektirebilir. Bu gibi durumlarda kişinin rızası dışında yapılan hileli sterilizasyon hiçbir şekilde uygun değildir. Burada bireyin sadece hamile kalmasını önlemek amacıyla seçmemeyi tercih edecek olan birini sterilizasyona zorlamak, aldatmak veya ikna etmek doğru değildir (Travers & Tincani, 2010). Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kişiler gebeliği sürdürme ya da sonlandırma kararını kendileri vermektedir. Bu yasal bir haktır. Bu konuda "hasta hakları" süreci de devreye girmektedir. Ayrıca Türkiye'de Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük (1983)'le de bu hizmetin çerçevesi belirlenmiştir. Bu tüzükte rahim tahliyesi deyimi, gebeliğin sonlandırılmasını; sterilizasyon deyimi ise kadınlarda tüp ligasyonu, erkeklerde vazektomiyi ifade etmektedir. Bu noktada uzmanlar ve ailelerin bilmesi gereken OSB'li bireyin sterilize edilmesinin cinsel ihtiyaçlarını ve arzularını ortadan kaldırılmayacağı ve bu bireylerin ilgili konularda mutlaka KCE'nin sağlanmasının gerektiğinin kabul etmeleri gerçeğidir (Travers & Tincani, 2010).

7.3. OSB'li Bireyler İçin Cinsellikle İlgili Becerileri Seçme Konusunda Karar Alma Sürecinin İşleyişi

Aileler, OSB'li bireylerde cinsellikle ilgili hangi becerilerin öğretileceğini içeren araştırmaların önemli ölçüde eksik olduğunu bildirmektedirler (Ballan, 2012; Dekker, Van Der Vegt & Visser, 2015; Holmes & Himle, 2014). Söz konusu OSB'li bireyleri de çatısında toplayan nörogelişimsel bozukluğu olan bireyler olduğundaysa KCE ile ilgili alanyazın, cinsellik hakkında hangi bilgilerin öğretileceği konusunda karar vermesi gereken ebeveynler ve uzmanlar için şu önerileri sunmaktadır: a) KCE programlarının hazırlanmasında ailenin de dâhil olduğu BEP ekibindeki rolünü önemsemek, b) Öğrencinin kendi KCE programına katılımını göz önünde bulundurmak, c) Ekip üyeleri arasında KCE ile ilgili olası anlaşmazlıkları öngörmek (Travers & Tincani, 2010). Belirtilen bu durumlar aşağıda sırasıyla açıklanmaktadır.

Şekil 4. OSB'li Birey İçin Cinsellikle İlgili Becerileri Seçme Konusunda Karar Alma Sürecinin İşleyişi

BEP ekibinin görevleri: Ne öğretileceğine karar vermek OSB'li bireyin veya BEP ekibinin kararı olmalıdır. Bu sürece Türkiye'den bakılırsa BEP ekibinde kimler olacağı 573 Kanun Hükmünde Kararname'de belirtmiştir. Genel olarak hizmet sağlayan uzmanlar, aile üyeleri, öğretmenler, okul yöneticileri, rehber öğretmenler ve özel gereksinimi olan öğrenci bu ekibin temel üyeleri arasındadır.

Ekip, bireyin gereksinimine göre ne öğretileceğine birlikte karar vermektedir. Ancak konu KCE olduğunda ne öğretileceğine karar vermek bu ekip için zorlayıcı olabilmektedir. Travers ve Tincani (2010), OSB'li bireylere sunulacak cinsellik eğitimine karar verme süreci için BEP ekibine yardımcı olabilecek şu önerilerde bulunmaktadır: a) Bu bireyler, kendi istek ve gereksinimleri doğrultusunda cinsel yaşam hakkına sahiptirler. Dolayısıyla bu eğitimi alma imkânına da sahip olmalıdırlar, b) OSB'li bireyler, çözülmemiş cinsel problemleri konusunda rehberlik ve destek alma hakkına sahiptirler, c) Cinsellikle ilgili uygun sosyal davranışların öğrenilmesinde OSB'li bireyin yaşadığı toplumun sosyal kuralları ve normları dikkate alınmalıdır, d) OSB'li bireye sunulan rehberlik türü bireyin ve çevresinin belirttiği cinsel sorunun çözümü, bireyin gereksinimi ve çevresinin bu sorunu kabul etmesiyle ilişkilidir. Bu gereksinimler ve görüşlerden sonra cinsellikle ilgili belirtilen durumun var olup olmadığını netleştirmek adına değerlendirme yapılmalıdır, e) Cinselliğin insanın bir parçası olduğu kabul edilmelidir. Uzmanlar, bu bireylere sadece problem davranış sergilendiklerinde değil sürekli bu eğitimin verilmesi gerektiğini bilmelidirler. f) OSB'li birey için cinsel ilgisini bir kişiye yönlendirdiğinde, herhangi bir temasa girip girmeyeceğini desteklemek ve ne kadar ileriye gidip gitmeyeceğine karar vermek de önemlidir. Bir kişiyle cinsellik yaşamak; hassasiyet, özen ve empati göstermeyi kapsadığından OSB'li bireylerin bu gibi durumlarda aşırı zorluk yaşadıklarını kabul etmek gerekmektedir, g) Ailenin dini, etnik ve kültürel inançlarını da dikkate almak önemlidir. Çünkü birçok aile cinsellikle ilgili konuları belirtilen gerekçelerden dolayı açıkça tartışmaktan rahatsız olabilir.

Bu noktada eğitimciler, ailelerle cinsellik eğitimi gibi hassas bir konuyu konuşacaklarını unutmamalıdırlar (Aunos & Feldman, 2002). Bu nedenle öğretmenler, BEP toplantısı öncesinde aileye uygun bir dille toplantıda KCE üzerine konuşulacağının bilgisini vermelidirler. Örneğin, özel eğitim öğretmeni, OSB'li bir çocuğun ailesine BEP toplantısında çocuklarını cinselliği hakkında konuşmak istediklerini söyleyebilir. Bunu duyan aileler bu durum karşısında istemsiz olarak üzülebilir, öfkelenebilir ya da beklenmedik farklı tepkiler verebilirler. Ancak aileye toplantı öncesinde okul öncesi eğitimi alan çocuklarıyla vücut farkındalığı ve bölümleri öğretmeyi hedefledikleri ve aslında motor gelişimin de destekleyen becerilerin KCE kapsamına gireceği belirtilerek, ailenin süreci anlamasını kolaylaştırabilir. Kısacası belirtilen bu bilgileri toplantı öncesinde sunmak, a) Ailenin toplantıya daha iyi hazırlanmasına ve araştırabilmesine olanak sağlar, b) Savunmasızlıkla karşılaşmaz ve yüzleşme olasılığı azalır, c) Neyi öğreteceğine ve kime öğretmesi gerektiğine dair kabul ve katılımı arttırır (Travers & Tincani, 2010).

OSB'li öğrencinin katılımı: Karar verme sürecindeki ikinci önemli konu öğrenci katılımıdır. OSB'li öğrencinin BEP toplantısına katılımı, bireye öğrenme sürecine katılma isteğini arttırır, bireyi güçlü hissettirir, bireyin hedeflerini ve hayallerini doğru bir şekilde yansıtan bir BEP'le de sonuçlandırabilir (Test vd., 2004). Ayrıca bireyin, BEP toplantısında cinsellikle ilgili görüş ve beklentilerini ifade etmesine izin vermek, ekibin cinsellik programları hakkında bilinçli ve kendisi merkezli kararlar almasına da yardımcı olmaktadır (Travers & Tincani, 2010). Araştırmacılar, gelişimsel yetersizliği olan bireylerin sürekli çocuk olarak görülmeleri nedeniyle kendi cinsellikleri konusunda karar vermeye ilişkin görüşlerinin çoğu zaman göz ardı edildiğini bildirmektediler (Lesseliers & Van Hove, 2002). Yanı sıra OSB'li bireyin cinsellik eğitimiyle ilgi düşüncelerini açıklamak istemeyeceği veya bireyin bilinçli bir şekilde cinsellik eğitimine onay vermeyeceği durumlar da dile getirmektedirler. Böylesi durumlarda uzmanlar, bireyin ilgili eğitime gereksinimi olup olmadığını belirlemek adına bireyi farklı değerlendirme araçlarıyla değerlendirmesi önerilmektedir (Patti, 1995).

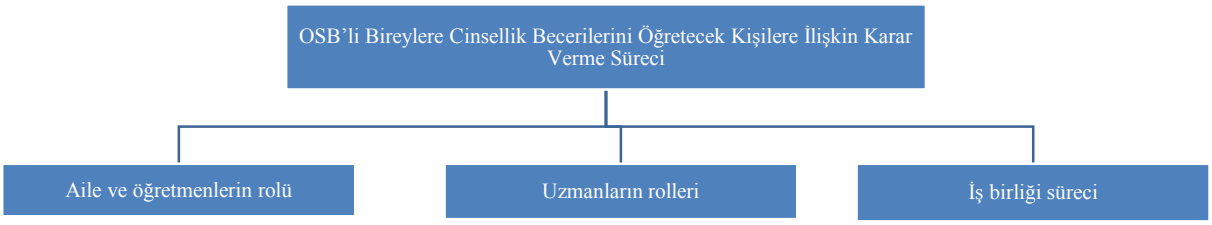
BEP hazırlarken ortaya çıkan olası anlaşmazlıkları çözme: Cinsellik konusu doğası gereği tartışmalı bir süreç olabilmektedir. Bu nedenle ailelerin de dâhil olduğu bu ekip üyeleri arasında anlaşmazlıklar toplantı öncesinde tahmin edilmelidir. Birey, KCE isteyip istemediği ve ailenin bu eğitimi kabul edip etmediği etik açıdan da tartışmalı hale gelebilmektedir. Bireyin reşit olmadığı durumlarda uzmanlar ailelerin isteklerine saygı duymalıdırlar. Bir ebeveyne ya da veli olarak kabul edilen kişi tarafından onaylanmamış bir bireye KCE verilmesi tavsiye edilemez ve suç sayılabilir (URL 2). Ailelerin bu gibi direnç gösterdiği durumlarda ekip üyeleri vazgeçmek yerine aileye bilgi verme eğilimi gösterebilirler. Uzmanlar, en zorlu etik kararları bireyin yasal olarak kendi seçimlerini yapmak konusunda reşit ve özgür olma yaşına geldiğinde yaşarlar. Ailelerinin olumsuz tepkilerine karşı reşit bir OSB'li bireye bu eğitimi sunmak birçok uzman için çok zor bir süreç olacaktır. Örneğin, aile OSB'li birey 18 yaşından sonra okula devam etmesini istemeyebilir. Böylesi bir süreç aslında OSB'li bireyin eğitim boyutuyla

ilerlemesinin ciddi anlamda tehlikeye sokabilir. Kısacası aileler, çocuklarının bariz ihtiyacı olan bu eğitimi istemeyip itiraz edebilir. Bu durumda ailenin talebi doğrultusunda cinsellikle ilgili herhangi bir eğitimine devam edilmesi tavsiye edilmemektedir. Bu noktada önerilen, aileyi KCE'ye ikna etmeye çalışmaktır. Bu gibi durumlarla başa çıkmanın en temel yolu OSB'li bireye erken yaşta cinsellik eğitimi sunmayı teşvik etmek ve desteklemektir. Böylelikle belirtilen zor durumlardan kaçınılarak daha iyi sonuçlar elde edilebilir (Travers & Tincani, 2010).

7.4. OSB'li Bireylere Cinsellik Becerilerini Öğretecek Kişilere İlişkin Karar Verme Süreci

OSB'li bireylere kapsamlı cinsellik eğitimine karar verirme süreci de önemlidir. Bu süreçte a) Aile ve öğretmen rolleri, b) Uzmanların rolleri c) İş birliği süreci de ön plana çıkmaktadır. Bu tema altında belirtilen üç alt temadetaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Şekil 5. OSB'li Bireylere Cinsellik Becerilerini Öğretecek Kişilere İlişkin Karar Verme Süreci

Aile ve öğretmenin rolleri: Cinsellikle ilgili becerileri kimin öğreteceğine BEP toplantısında karar verilmelidir. Genel olarak aileler ve birincil bakıcılar kapsamlı cinsellik eğitiminin birincil sağlayıcıları olmuşlardır. Aileler, evde uygun ilişkilerin nasıl olacağına ilişkin davranışlar sergileyerek çocuklarına model olmaktadırlar. Bununla birlikte ahlaki olan durumları da çocuklarına açıklamaktan sorumludurlar. Aileler, OSB'li çocuklarının gereksinimlerini uzmanlardan daha iyi bilmekte ve çocuklarına cinsellik hakkında daha iyi bilgi vermek için de donanımlıdırlar (Ballan, 2012; Holmes & Himle, 2014; Holmes, Strassberg & Himle, 2019). Bu nedenle uygun olan yer ve zamanda, aileler çocuklarının KCE'ye tam olarak katılmalarını desteklemelidirler. Bu kadar bilgi ve donanıma rağmen aileler, bu eğitimi sunmaya gönüllü olmayabilirler (Holmes & Himle, 2014), OSB'li çocuklarını aseksüel ya da cinsellikle ilgili bağımsız karar verme yetisinden uzak olduğunu gibi bir gerekçeyle bunu fazla bir yük olarak görebilirler (Lesseliers & Van Hove, 2002). Bu ve benzer gerekçelerden dolayı aileler bu eğitimi vermenin okul sorumluluğunda olduğunu belirtebilir veya cinsellik konusunu tamamen göz ardı edebilirler. Ebeveynin çocuklarının bu eğitimine veya programın herhangi bir yönüne katılmama kararı, ekibin aileyi kapsamlı cinsellik eğitim programına dahil etmeme yönünde isteklerini azaltmamalıdır (Vaughn vd., 2005). Burada unutulmaması gereken ailenin öngöremediği OSB'li bireyin bu eğitime ihtiyacı olduğu ve desteklenmesi gerekliliğidir.

Uzmanların rolleri: OSB'li bireylere cinsellikle ilgili eğitimi sunacak uzman farklı nedenlerle kendini yetersiz veya rahatsız hissedebilir. Öğretmenin duyduğu bu rahatsızlık, bu tür çatışmalarda uzmanlara, OSB'li bireylere cinsellik eğitimi sunma yükümlülükleri hatırlatılmalıdır. Böylesi ön yargıları nedeniyle doğru bir eğitim veremeyeceği düşünülen uzmanlar, KCE konusunda profesyonel çalışabilecek, objektifliğini koruyan biriyle yer değiştirilmeli ve ilgili eğitimin sunulması sağlanmalıdır. Ayrıca objektiflik uzmanların sergilemesi gereken yegâne ölçüt değildir. Bu nedenle bu konuda eğitimi verecek uzmanlara birtakım öneriler sunulmuştur (Hill, 2008; Travers & Tincani, 2010). Bunlar, a) Kendinden emin olmak ve rahat hissetmek, b) Ön yargıyı azaltmak için kendi tutumlarını fark etmek, c) Konu hakkında doğrudan, açıklayıcı ve net ifadelere yer vermek, d) Güncel doğru bilgileri sunmak için güncel bilgileri öğrenmek, e) Ailelerle açık ve net ilişkiler sürdürmek ve ailelerle sıklıkla iletişime geçmek, f) Konu uzmanı nitelikli bir kişiden yardım almak (Örneğin, cinsel terapist ya da uzman hekim), g) Öğretim sırasında tekrarlar yapma, pekiştireç sunma ve genelleme sağlama, h) Farklı duyu organlarına hizmet eden araçlarla öğretimi desteklemek (Örneğin, videolar, resimler, modeller vb.).

İş birliği süreci: İş birliği OSB'li bireylere cinsellik eğitim sunmak için şarttır. Ailelerin ve uzmanların nitelikli cinsellik eğitimi sağlaması için birlikte rahatlıkla çalışmalıdırlar. İş birliğiyle aileler, ailenin kültürü, inançları ile tutarlı net ve anlaşılır kapsamlı cinsellik eğitimi sağlamaktan sorumlu tutarken, diğer uzmanlar okul ve toplum ortamında bireyin var olmasına hizmet eden sosyal gelişim becerilerinin öğretiminden sorumludur. Ortak çabaların bir araya getirilerek, iletişimi sürdürerek ve aile ile ilişkiler kurarak sunulan cinsellik eğitiminden olumlu sonuçlar almak daha olasıdır (Hill, 2008; Travers & Tincani, 2010).

8. TARTIŞMA

Bu çalışma OSB'li bireylere sunulan KCE hakkında detaylı bilgilere yer verilerek özel eğitim alanına ve OSB'li bireylerle çalışan tüm paydaşlara katkı sunmayı amaçlanmıştır.

OSB'li her bireylerin bilişsel işlev düzeyine bakılmaksızın KCE alma hakkı olduğu açıktır (Koller, 2000). Bu haklar bireyin toplumsal, kültürel, yerel ve ailesel koşullarına bağlı olarak daha belirgin etik sorunları da beraberinde getirmektedir (Travers & Tincani, 2010). Bu nedenle alanyazında bu eğitime yönelik çalışmalara rastlanılsa da genel olarak OSB'li bireyler yönelik çalışmalarının temel yetersizlikleriyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Dewinter vd. (2015), OSB'li bireylerle yapılan KCE çalışmalarında ailenin görüşlerine odaklanıldığını, OSB'li bireylerin görüşlerini alma konusunda eksiklikler olduğunu ifade etmektedirler. Cinsellikle ilgili bu sınırlılığın OSB'li bireylerle ilgili çalışmaların doğru yorumlanmasını etkilediğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla OSB'li bireylerin kendisiyle yapılan cinsellik çalışmaların anlamlı hale getirmektedir ve bu tür çalışmalar artması önerilmektedir. Mastürbasyon çoğu insan için bir tabu, yanlış ve konuşulmaması gereken bir konudur (Dewinter vd., 2015; Walsh, 2000). Erkeklerin cinsel gelişim sürecinde mastürbasyon önemli rol oynamakta (Robbins vd., 2011) ve erkek ergenlerin cinsel gelişiminde en yaygın ve erken cinsel deneyimlerinden biri olarak ifade edilmektedir. Ancak ailelerin mastürbasyon alışkanlığı hakkında bilgilerinin sınırlı olması ve bu bilgiyi çocuklarına aktaramaması uygun olmayan sosyo-cinsel davranışlar hatta bireyin aşırı mastürbasyon yaparak kendisine zarar vermesiyle sonuçlanabilmektedir (Dewinter vd., 2015). Ayrıca aileler farklı gerekçelerle KCE vermek istememektedirler ya da nasıl vereceklerini bilmemektedirler. Bu nedenle ailelerin KCE konusunda bilgilendirme gereksinimleri bulunmaktadır (Chan & John, 2012). OSB'li bireylerin sosyal kabulünü arttırmak adına öncelikle ailelerin uzmanlar tarafından bilgilendirilmeli ve cinselliğin her birey için normal bir süreç olduğu ve ne kadar erken yaşta cinsellik eğitimine başlarlarsa OSB'li çocukları için o kadar iyi olacağı anlatılmalıdır. Bu noktada KCE'de özellikle karşımıza çıkan cinsellik ve etik konusunun önemli olduğu bir kez daha hatırlatılmalıdır. Toplumsal kabule ilişkin farklı süreçler KCE verilen önemi bir kez daha bu çalışmada ortaya çıkmıştır.

OSB'li bireylerin toplum tarafından kabul edilmesi için bu bireylere anlamlı ilişkileri nasıl kurmaları gerektiğine ilişkin bir BEP hazırlanması ve uygulanması gerektiği alanyazın tarafından tekrarlı bir şekilde belirtilmektedir (Aunos & Feldman, 2002; Travers & Tincani, 2010). Ayrıca OSB'li bireye hazırlanan bu BEP'in içinde toplumsal kabulün arttırılması adına cinsellikle ilgili toplumsal alanda ve yalnızken neler yapması gerektiğini içeren öğretimlere de yer verilmesi gerektiği belirtilmektedir (Travers & Tincani, 2010). Ortaya çıkan bulgulardan hareketle bu ilişkin açıklanması gereken diğer önemli noktalar da bulunmaktadır. Bu sadece OSB'li bireylere KCE sunarken değil tüm yetersizlik türlerine sunulan ilgili eğitime ilişkindir. Bu bilgiler Tablo 1'de detaylı bir şekilde sunulmaktadır.

Tablo 1. Kapsamlı Cinsellik Eğitimi Sürecinde İlişkin Sunulan Öneri

Ön yargılar Tabular Ayıplar Yasaklar	Cinsellik eğitimi sunan öğretmenin ön yargılardan arınması gerekmektedir. Cinsellik eğitimi sunmak özel eğitim öğretmenini görevleri arasındadır. Aynı şekilde ailelerin de ön yargılardan arınması önemlidir. Cinsellik eğitimi sunmak çocuklarının toplumsak kabulünü sağlamak adına önemlidir. Ailelerinin unutmaması gereken bu eğitimle birey sosyal izolasyondan kurtulup bağımsızlaşmaya doğru yol aldığı gerçeğidir.
Öğretimi anne ve babaların birlikte üstlenmesi	Cinsellik eğitiminde anne kız çocuklarına; babaysa erkek çocuklarına öğretim yapmasına ilişkin bir bilgi alanyazında bulunmamaktadır. Bu nedenle sürece anne babanın eşit katılımı söz konusudur. Unutulmaması gereken çocukların ilk cinsel eğitimcilerinin anne baba olduğu gerçeğidir.
İnformal öğrenme	OSB'li bireylerin cinsel gelişimi tıpkı tipik gelişen akranları gibi olmaktadır. Ancak aradaki temel fark OSB'li ve zihin yetersizliği olan bireylere cinsellikle ilgili kavramların öğretilmesi gerektiğidir. OSB'li bireyler, tipik gelişen akranları gibi televizyondan, dergilerden, gözleyerek ya da akranlarıyla sohbet ederek doğal ortamlarda informal olarak cinsellikle ilgili bilgileri öğrenemeyebilirler. Bu nedenle cinsellik eğitimi verilmelisi önem arz etmektedir.
Erken yaşta cinsellik eğitimi	OSB'li ve farklı yetersizliği olan bireye okul öncesi dönemle birlikte cinsellik eğitimi sunulmalıdır. Erken çocukluk döneminde OSB'li ve zihin yetersizliği olan bireylere sosyal beceri ve vücut farkındalığı öğretilerek başlayan süreç ileriki yaşlarda gelişimin gereğine bağlı olarak bireyin özelliklerine bağlı değiştirilmelidir. OSB'li ve zihin yetersizliği olan bireylerde fiziksel gelişim tipik gelişen akranları gibi olsa da duygusal gelişim geriden takip edebilir. Bu nedenle toplumsal alanlarda uygun olmayan sosyo-cinsel davranışlar sergilenebilir. Bu durumun önüne geçmek adına erken yaşta cinsellik eğitimine başlamak önemlidir.
Duygusal gelişim	OSB'li ve zihin yetersizliği olan bireylerde fiziksel gelişim tipik gelişen akranları gibi olsa da duygusal gelişim geriden takip edebilir. Bu nedenle toplumsal alanlarda uygun olmayan sosyo-cinsel davranışlar sergilenebilir.
Öğretim	Mastürbasyon, normal bir davranıştır. OSB'li ve zihin yetersizliği olan bireyler bazen bu davranış uygunsuz bir şekilde sergileyebilmektedir. Bunun önlemek için özel ve toplumsal alan, kalabalıkta ve yalnız kavramları kavram öğretiminde olduğu gibi kavramlar öğretilmelidir. Sonrasında böylesi ortamlarda ne tür davranışlar sergileyebileceği öğretilmelidir.
Mahremiyet	Mastürbasyon yapma, genital bölgenin temizliği gibi bazı beceriler mahremiyet gerektirmektedir. Bu gibi becerilerin öğretimini aileler tarafından gerçekleştirilmelidir. Bunun nasıl öğretileceği konusunda da özel eğitim öğretmenlerinden ve uzmanlardan destek almaları önemlidir.
Materyal desteği	Özellikle OSB'li bireylere öğretim yaparken görsel destek sunmak (Dergi, gerçek resim, video görüntüsü, maket gibi) cinsellikle ilgili becerilerin kolaylıkla öğrenilmesine hizmet eder. Ayrıca aileler çocuklarıyla iletişim kurarak ergenlik öncesinde ileride yaşayacakları değişimler hakkında konuşmalıdırlar. İletişim kurmanın da bir öğretim yöntemi olduğu unutulmamalıdır.
İş birliği	Özel eğitim öğretmeni başta olmak üzere uzmanlar (Hekim, Hemşire gibi) ve aile iş birliği özel gereksinimli tüm çocuklara cinsellik eğitimi sunumunda önemlidir. Doğru iş birliği nitelikli cinsellik eğitim programına hizmet eder, böylece OSB'li ve zihin yetersizliği olan bireyler sosyal normlara uygun davranışlar sergileyerek sosyal kabulü arttırırlar.
Cinsel Haklar	OSB'li ve diğer farklı bireylerin cinsellik eğitimi almaları ve cinsellik temel insan hakkıdır. Cinsellik eğitimi almak hakkından bireyler mahrum edilmemelidir.
BEP	OSB'li bireylerin cinsel gelişimini desteklemek adına BEP ekibiyle birlikte BEP hazırlanmalı ve bu eğitim bireyin hayatı boyunca sürdürülmelidir.

Sonuç itibariyle OSB'li bireylerin cinsel gelişimi ve bu gelişim alanının bireysel eğitim programlarıyla desteklenmesi önemlidir. OSB'li bireylerle çalışan her bir paydaşın "seks pozitif" algısı olarak da kabul edilen bu eğitime olumlu bakış açısıyla bu eğitimle ilgili tabularından arınarak erken çocukluk itibariyle KCE'yi desteklemeleri önem arz etmektedir. Türkiye Cinsel Haklar Bildirgesi'ne taraftır. Dolayısıyla KCE, tüm bireylerin temel eğitim hakkı olduğunu kabul etmiş bir ülkedir. Bu bilgiden hareketle ivedilikle bu eğitimden sorumlu tüm paydaşlardan oluşan bir ekip Türkiye'nin her yaş grubuna ve gereksinimine özel bir kapsamlı cinsellik eğitimi programı geliştirilmesi önemlidir. Hatta bu eğitim yetersizliği olan bireylere göre de uyarlanmalıdır. Bu konuda eğitim veren uzmanlar yetiştirilmelidir. Sosyal medya aracılığıyla bu eğitimler tanıtılmalı gerek özel gereksinimi olan gerekse tipik gelişen bireylerin bu eğitimi alması gerektiği belirtilmeli ve toplumun ön yargıları ortadan kaldırılmalıdır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın da dâhil olduğu Zihin Engelli Bireyler için Cinsellik Eğitim Modeli Geliştirilmesi Projesi gibi projeler OSB'li bireyler için de desteklenmeli ve geliştirilmelidir. Ayrıca üniversiteler ve bilim insanları ilgili konuda çalışmalarını arttırmalı ve bilimsel proje olarak da desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

573 Nolu Kanun Hükmünde Kararname [Decree Law No. 573] (1997). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Offical Journal], 23011, 6/6/1997.

Ailey, S. H., Marks, B. A., Chips, C. & Hahn, J. E. (2003) Promoting sexuality acrooss the life span for individuals with intellectual and development disabilities. *The Nursing Clinics of North America, 38*(2), 229-252. Doi: 10.1016/S0029-6465(02)00056-7

Akmanoğlu, N. ve Tekin Ersan, D. (2012). Otizme sahip bireyler ve aileler için rehber "ergenlik kabus olmasın". Ankara: Eğiten Kitap.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal bozukluklar tanısal ve sayımsal ölçütleri başvuru elkitabı [Diagnostic and Statistical Manuel of Mental Disorders]*. (Köroğlu, E. Çev.: 5. Baskı). Ankara: Hekimler Birliği Yayınları.

Andrews, T.R. (2017). Exploring the impact of a developing sexuality on adolecents with autism. [Doctoral dissertation, Sheffield Hallan University]. http://shura.shu.ac.uk/21928/

Aunos, M. & Feldman, M. A. (2002). Attitudes towards sexuality, sterlization and parenting rights of persons with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities,* 15(4), 285-296. Doi: 10.1046/j.1468-3148.2002.00139.x.

Ballan, M. S. (2012). Parental perspectives of communication about sexuality in families of children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 42*, 676-684. Doi: 10.1007/s10803-011-1293-y

Bambara, L. M. & Bratlinger, E. (2002). Toward a healthy sexual life: An instroduction to the special series on issues of sexuality for people with development disabilities. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities, 27,* 5-7. Doi: https://doi.org/10.2511:2Frpsd.27.1.5

Brown-Lavoie, S. M., Viecili, M. A. & Weiss, J. A. (2014). Sexual knowledge and victimization in adults with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Development Disorders, 44*(9), 2185-2196. Doi: https://doi.org/10.1007/s10803-014-2093-y

Bruder, C. & Kroese, B. (2005). The efficacy of interventions designed to prevent and protect people with intellectual disabilities from sexual abuse: A review of the literature. *The Journal of Adult Proctection, 7*(2),13-27. Doi:10.1108/14668203200500009

Byers, E. S., Nichols, S. & Voger, S. (2013). Challenging stereotypes: sexual functioning of single adults with high functining autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders,43,* 2617-2627. Doi: 10.1007/s10803-013-1813-z

Chan, J. & John, R. M. (2012). Sexuality and sexual health in childen and adolecents with autism. *The Journal of Nurse Practitioners, 8*(4), 306-316. Doi: 10.1016/j.nurpra.2012.01.020

Chesterman, P. & Rutter, S. C. (1993). Case report: Asperger's syndrome and sexual offending. *Journal of Forensic Psychiatry, 4*(3), 555-562. Doi: https://doi.org/10.1080/09585189308408222

Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory.* Thousand Oaks: Sage Pub.

Çulhaoğlu, Ö. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere yönelik kapsamlı cinsellik eğitimi (Öğretmen adayları, öğretmen ve aileler için). D. Güven, (Ed.), *Okul çağındaki zihin yetersizliği olan bireylerin cinsellik eğitimi [Sexuality education of school age individuals with intelelctual disability]* için (s.103-129). Ankara: Eğiten Kitap.

Dekker, L. P., Van Der Vegt, E. J. M. & Visser, K. (2015). Imporving psychosexual knowledge in adolecents with autism spectrum disorders: Pilot of the tackling teenage training oprogram. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 46* (6), 1532-1540. Doi: 10.1007/s10803-014-2301-9

Dewinter, J., Vermeiren, R. Vanwesenbeeck, I., Lobbestaeil, J. & VanNieuwenhuizen, C. (2015). Sexuality in adolecent boys with autism spectrum disorder: self reportes behaviors and attitudes. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 45*(3), 731-741. Doi: 10.1007/s10803-014-2226-3

Egemo-Helm, K. R., Miltenberger, R. G., Knudson, P., Finstrom, N., Jostad, C. & Johnson, B. (2007). An evaluation in tranining to teach sexual abuse prevention skills to women with mental retardation. *Behavioral Interventions, 22*, 99-119. Doi: 10.1002/bin.234

Gougeon, A. N. (2013). *Interest, understanding, and behavior: Conceptualizations of Sexuality education for individuals with an autism spectrum disorder using socially inclusive lens.* [Unpublished doctoral thesis. University of Ottowa] https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/30192/1/Gougeon_Nathalie_2013_thesis.pdf

Haffner, D. (1995). *Facing facts: Sexual Health for America's Adolescents.* New York: SIECUS.

Hayashi, M., Arakida, M. & Ohashi, K.(2011). The effectiveness of a sex education program facilitating social skills for people with intellectual disability in Japan. *Journal of Intellectual & Developmental Disability, 36*(1), 11-19. Doi: https://doi.org/10.3109/13668250.2010.549463

Hellemans, H., Colson, K., Verbraeken, C., Vermeiren, R. & Deboutte, D. (2007). Sexual behavior in high-functioning male adolescents and young adults with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 37*(2), 260-269. Doi: 10.1007/s10803-006-0159-1

Hibbard, R. A. & Desch, L. W. (2007). American Academy of Pediatrics Committee on Child Abuse and Neglect: American Academy of Pediatrics Council on Children with Disabilities. Maltreatment of children wit disabilities. *Pediatrics, 119*(5), 1018-1025. Doi: https://doi.org/10.1542/peds.2007-0565

Hill, C. (2018). *Evaluation of the sexuality & relationships psychoeducation program for adolecents with intellectual and/or developmental disabilities and parents.* [Unpublished doctoral thesis University of North Carolin]. http://Hamilton_unc_0153D_18265.pdf

Holmes, L G. & Himle, M. B. (2014). Brief report: Parent-child sexuality communication and autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 44*(11), 2964-2970. Doi: 10.1007/s10803-014-2146-2

Holmes, L. G., Himle, M. B. & Strassberg, D. S. (2016). Parental sexuality-related concerns for adolescents with autism spectrum disorders and average or above IQ. *Research in Autism Spectrum Disorders, 21*, 84-93. Doi: https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.10.001

Holmes, L. G., Strassberg, D. S. & Himle, M. B. (2019). Family sexuality communication for adolecent girls on the autism spectrum, *Journal of Autism and Developmental Disorders,49,* 2403-2416. Doi: https://doi.org/10.1007/s10803-019-03904-6

Ivey, J. K. (2004). What do parents expect? A study of likelihood and importance issues for children with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 19,* 27-33. Doi: https://doi.org/10.1177/2F10883576040190010401

İlker, Ö. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere yönelik kapsamlı cinsellik eğitimi (Öğretmen adayları, öğretmen ve aileler için). D. Güven, (Ed.), *Zihin yetersizliği olan bireylere cinsellik eğitimi kapsamında yer verilen yaklaşımlar [Approaches to individuals with intellectual disabilities within the scope of sexuality education]* içinden (s. 101-216). Ankara: Eğiten Kitap.

Jaudes, P. K. & Mackey-Bilaver, L. (2008). Do chronic conditions increase young children's risk of being maltreated? *Child Abuse & Neglect, 32*(7), 671-681. Doi: https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.08.007

Kellaher, D. C. (2015). Secual behavior and autism spectrum disorders: An update and disvussion. Current Psychiatry Report, 17(4),25-41. Doi: http://dx.doi.org/10.1007/s11920-015-0562-4.

Kohn, Y., Tarek, F., Ratzoni, G. & Apter, A. (1998). Aggression and sexual offense in Asperger's syndrome. *Israel Journal of Psychiatr Relation Science, 35,* 293-299. https://search.proquest.com/

Koller, R. (2000). Sexuality and adolescents with autism. *Sexuality and Disability*, *18*(2), 125-135. Doi: 10.1023/A:3A1005567030442

Konstantareas, M. M. & Lunsky, Y. J. (1997). Sociosexual knowledge, experience, attitudes, and interests of individual with autistic disorder and developmental delay. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 27*(4), 397-413. Doi:10.1023/A: 1025805405188.

Lesseliers, J. & Van Hove, G. (2002). Barriers to the development of itimate relationships and the expression of sexuality among people with developmental disabilities: Their perceptions. *Reserach and Practice for Person with Severe Disabilities, 27,* 69-81. Doi: https://doi.org/10.2511 /rpsd.27.1.69

Mansell, S., Sobsey, D., Wilgosh, L. & Zawallich, A. (1996). The sexual abuse of young people with disabilities: Treatment considerations. *International Journal for The advancement of Coulseling, 19,* 293-302. Doi: 10.1007/2FBF00115683

Motavalli-Mukaddes, N. (2014). *Otizm spektrum bozuklukları tanı ve takibi [Autism Spectrum Disorders diagnosis and monitoring]*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Müller, E., Schuler, A. & Yates, G. B. (2008). Social challenges and supports from the perspective of individuals with Asperger syndrome and other autism spectrum disabilities. *Autism, 12*(2), 173-190. Doi: 10.1177/1362361307086664

Ousley, O. & Mesibov, G. (1991). Sexual attitudes and knowledge of high-functioning adolecents and adults with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 21*(4), 471-487. Doi:10.1007/2FBF02206871

Patti, P. J. (1995). Sexuality and sexual expression in person with mental retardation. *SIECUS Report, 23*(4), 17-23.

Ray, F., Marks, C. & Bray-Garretson, H. (2004). Challanges to treating adolecents with Asperger's syndrome who are sexually abusive. *Sexual Addiction & Compulsivity, 11,* 265-285. Doi: https://doi.org/10.1080/10720160490900614

Realmuto, G. M. & Ruble, L. A. (1999). Sexual behaviors in autism: Problems of definitions and management. . *Journal of Autism and Developmental Disorders, 29,* 121-127. Doi: 10.1023/A:1023088526314

Robbins, C. L., Schick, V., Reece, M., Herbenich, D., Sanders, S., Dodge, B. & Fortenberry, J. D. (2011). Prevelence, frequency, and associations of masturbation with partnered sexual behaviors among US adolecents. *Archieves of pediatrics and adolecent Medicine, 165*(12), 1087-1093. Doi: 10.1001/archpediatrics.2011.142

Rowe, B. & Wright, C. (2017). Sexual knowledge in adolescents with intellectual disabilities: A timely reflection. *Journal of Social Inclusion, 8*(2), 42-53. https://doi.org/10.36251/josi.123

Ruble, L. A. & Dalrymple, M. S. (1993). Social/sexual awareness of person with autism: A parental perspective. *Arxhies of Sexual Behavior, 22*(3), 229-240. Doi: 0004-000/93/0600-0229

SIECUS (2004). Guides for comprehensive sexuality education, (3rd Edition). http://www.siecus.org/_data/global/images/guidelines.pdf

Solomon, D., Pantalone, D. W. & Faja, S. (2019). Autism and adult sex education: A literature review using the information-motivation, behavioral skills framework. *Sexuality and Disability, 37,* 339-351. Doi: https://doi.org/10.1007/s11195-019-09591-6

Stokes, M. & Kaur, A. (2005). High-functioning autism and sexuality: A parental perspective. *Autism, 9*(3), 266-289. Doi: https://doi.org/10.1177/1362361305053258

Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry.* New York: Norton Publition.

Suris, J., Resnick, M. D., Cassuto & Blum, R. W. (1996). Sexual behavior of adolecents with chronic disease and disability. *Journal of Adolescent Helath, 19,* 121-134. https://www.questia.com/library/journal/1G1-30412118/sexual-behavior-of-adolescents-with-chronic-disease

Tarnai, B. & Wolfe, P. M. (2008). Social stories for sexuality education for persons with autism/pervasive developmental disorders. *Sexuality Disability, 26*(1), 29-36. Doi: 10.1007/s11195-007-9067-3

Test, D. W., Mason, C., Hughes, C., Konrad, M., Neale, M. & Wood, W. M. (2004). Student involvement in individualized education program meetings. *Exceptional Children, 70,* 391-412. Doi: https://doi.org/10.1177/001440290407000401

Travers, J. & Tincani, M. (2010). Sexuality education for individuals witg autism spectrum disorders: ciritical issues and decision making guidelines. *Education and Traning in Autism and developmental disabilities, 45*(2), 284-293. https://www.researchgate.net

Tullis, C. A. & Zangrillo, A. N. (2013). Sexuality education for adolecents and adults with autism spectrum disorders. *Psychology in the Schools, 50,* 866-875. Doi: https://doi.org/10.1002/pits.21713

Türkiye'de Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük [Regulation on The Execution and Supervision of Uterine Evacuation and Sterilization Services in Turkey] (1983). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Offical Journal], 18255, 18/12/1983.

Vaughn, B. J., White, R., Johnston, S. & Dunlop, G. (2005). Positive behavior support as a family-centered endeavor. *Journal of Positive Behavior Interventions, 7, 55-58.* Doi: https://doi.org/10.1177/10983007050070010601

Walsh, A. (2000). IMPROVE and CARE: Responding to inappropriate masturbation in people severe intellectual disabilities. *Sexuality and Disability, 18*(1), 27-39. Doi: https://doi.org/10.1023/A:1005473611224

Ward, K. & Bosek, R. (2002). Behavioral risk management supporting individuals with developmental disabilities who exhibit inappropiate sexual behaviors. *Research and Practice for Person with Severe Disabilities, 27,* 27-42. Doi:10.1.1.942.6760

Wissink, I., van Vugt, E., Moonnen, X. & Stams, G. (2014). Sexual abuse involving children with an intellectual disability: A narrative review. *Research in Development Disabilities, 36,* 20-35. Doi: http://dx.doi.org/10.1016/j.ridd.2014.09.007

World Health Organization. (2010). *World health statistics 2010*. World Health Organization. https://www.who.int/whosis/whostat/2010/en/, Erişim Tarihi: 17.12.2020

Yıldız, M. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere yönelik kapsamlı cinsellik eğitimi (Öğretmen adayları, öğretmen ve aileler için). D. Güven, (Ed.), *Güvenlikle ilgili becerilerin zihin yetersizliği olan bireylere öğretimi [Teaching safety-related skills to individuals with intellectual disabilities]* içinden (s.159-190). Ankara: Eğiten Kitap.

URL 1 https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/a%C3%A7sap42.pdf, Erişim:17.11.2020

URL 2 https://www.guttmacher.org/united-states/hiv-stis/state-policies-hiv-stis, Erişim: 17.11.2020

URL 3 https://autismspectrumnews.org/autism-sexuality-and-education/, Erişim: 19.11.2020

URL 4 https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%201%093%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4, Erişim: 19.11.2020

View publication stats